

Næringsliv på nye veier

Vår 2013

Forfatter: Catharina Bu | www.afrika.no

Næringsliv på nye veier

Publisert av Fellesrådet for Afrika, våren 2013

Forfatter: Catharina Bu

Forsidebilde: Panettone / Deviant Art

Copyright: Fellesrådet for Afrika

www.afrika.no

Rapporten er publisert med støtte fra NORAD

Innholdsfortegnelse:

1.	Introduksjon	1
2.	Hva er CSR?	3
2.1	CSR i et teoretisk perspektiv	3
2.2	Den norske modellen	4
3.	Metode	7
3.1	Framgangsmåte for undersøkelsen av norske bedrifter i Afrika	7
3.2	Begrensninger	7
4.	Analyse	9
5.	Konklusjon og anbefalinger	22
	Referanser	24
	Appendiks 1: Spørreskjema	25

1. Introduksjon

Store deler av Afrika har det siste tiåret hatt en høy økonomisk vekst. Fra 2000 til 2009 vokste bruttonasjonalprodukt (BNP) på kontinentet med nesten 5 % per år. Angola er det landet som i denne perioden har opplevd den gjennomsnittlig høyeste veksten (over 10 %), men også i land som for eksempel Etiopia, Ghana, Botswana, Nigeria, Mosambik og Uganda har veksttallene vært høye.¹ Til tross for at Afrika også ble rammet av den globale finanskrisen, kom kontinentet seg fort tilbake til gode vekstrater i 2011. Denne utviklingen har uten tvil ført til økt interesse blant norske bedrifter. Dette gjelder spesielt innenfor olje- og gassindustrien hvor de globale prisene er rekordhøye, men også i andre sektorer, som for eksempel skog og landbruk, har det blitt økt vilje til å investere.

Afrika trenger investeringer. Samtidig er det ikke til å komme i fra at en rekke av de afrikanske landene norske selskaper har gått inn i er preget av ekstrem fattigdom, økonomisk ulikhet, mangel på demokrati, menneskerettighetsbrudd, korrupsjon og dårlig styresett. Når man etablerer seg i slike land stilles man dermed som selskap overfor store utfordringer knyttet til bedrifters samfunnsansvar (CSR). Gjennomgangstonen fra næringslivet, så vel som norske politikere, er likevel at norske selskaper er populære blant afrikanske ledere og at norske investeringer fører til en vinn-vinn situasjon. Mens de afrikanske landene nyter godt av teknologioverføring og økte inntekter får norske bedrifter økonomisk gevinst. Det hevdes også at norsk næringsliv er en pådriver og tilrettelegger for arbeideres rettigheter, og for bedre miljø- og menneskerettighetsstandarder i de landene hvor de investerer. Spesielt innenfor oljeindustrien trekkes norske selskaper frem som de "beste i klassen". Statoil for eksempel, som i 2011 investerte for hele 13,6 milliarder kroner bare i Angola,² blir til stadighet nevnt blant norske ministre og andre for å bidra med skattemidler til Angola tilsvarende et samlet norsk bistandsbudsjett til Afrika.

Men, er det virkelig slik at norske investeringer bidrar til en vinn-vinn situasjon?

Denne rapporten tar sikte på å gi et større innblikk i hvordan norske selskaper møter sosiale og politiske forhold på det afrikanske kontinentet. Er norske bedrifters CSR-aktiviteter gode og effektive, og gjennomføres de på en måte som bidrar til sosial utvikling? Og hvordan forstår norske bedrifter sin egen rolle som aktør i land preget av store utfordringer knyttet til fattigdom og utvikling?

Det finnes lite systematisk kunnskap om norske bedrifters tilstedeværelse i Afrika og hvordan de opptrer, samt innretter sine CSR-aktiviteter. Denne rapporten vil i noen grad bidra til å gi et tydeligere bilde på dette, men gir på langt nær en fullstendig oversikt. Snarere kan rapporten fungere som en inngang for forskere, journalister eller andre som ønsker å finne ut mer om norske selskaper i Afrika og deres aktiviteter på kontinentet. Det må også understrekes at grunnet studiens begrensninger har det ikke har vært mulig å gjennomføre en undersøkelse som i vitenskapelig forstand kan sies å være representativ for alle norske

bedrifter i Afrika. Likevel mener vi rapporten peker på noen sentrale trekk og utfordringer ved norsk næringslivs tilstedeværelse på kontinentet.

Til tross for at CSR har blitt et populært konsept, spesielt i Vesten, de siste to årtiene, varierer den teoretiske forståelsen av begrepet. For å bedre kunne tolke dataene som presenteres i denne rapporten vil derfor kapittel 2 ta for seg de ulike teoretiske innfallsvinklene til CSR. Med dette som bakteppe beskriver kapittel 3 hvordan undersøkelsen ble gjennomført, samt dens begrensninger. Deretter følger i kapittel 4 fremstillingen av dataene fra den kvantitative undersøkelsen samt en kort analyse av disse. Kapittel 5 konkluderer og kommer med følgende anbefalinger:

- Norsk næringsliv bør i større grad orientere seg i de samfunnsmessige, politiske og økonomiske forholdene i landene hvor de investerer. Dette kan de gjøre ved å samarbeide med norske og lokale organisasjoner og sivilsamfunn både før, under og etter sine operasjoner.
- Et minstekrav til norske selskaper bør være at disse har en CSR-strategi. Denne bør være offentlig tilgjengelig på selskapets nettsider.
- For å få til langsiktige løsninger som berører de strukturene næringslivet opererer innenfor må norske selskaper etterstrebe en genuin tilnærming til CSR. Dialog og samarbeid må etableres med myndigheter, fagbevegelse, arbeidsgiverforeninger og sine interessenter lokalt. På den måten kan selskapene bidra til å skape reelle samfunnsmessige endringer.
- I de tilfellene hvor et lands myndigheter ikke sørger for ivaretagelse og beskyttelse av sitt eget folk bør selskaper ta et mer aktivt ansvar. Dette betyr ikke nødvendigvis at man skal ta på seg statens oppgaver eller være en bistandsaktør, men snarere legge press på nasjonale og internasjonale myndigheter for å få de til å ta ansvar.
- Mange norske selskaper betaler store summer skatt til afrikanske land. Med en genuin tilnærming til CSR bør selskapene støtte opp om velfungerende skatteregimer. Norske myndigheter bør også gå i dialog med afrikanske lands myndigheter for å sørge for at skatteinntekter fra norske selskaper faktisk brukes til utviklingsfremmende tiltak.
- Vi ser at selskapene ikke anser internasjonale organisasjoner som FN og ILO som å ha et viktig ansvar for å innfri grunnleggende miljø- og arbeidsrettigheter. Den norske regjeringen bør arbeide for at disses retningslinjer styrkes og koordineres, og i større grad brukes til å holde norske selskaper ansvarlige for konsekvensene av deres virksomhet i utlandet.
- Norske myndigheter har et særskilt ansvar i de afrikanske landene hvor vårt eget næringsliv har tilstedeværelse. I tillegg til å opprettholde sterke diplomatiske forbindelser bør bistand rettes spesielt mot det sivile samfunn, spesielt i de landene hvor myndighetene preges av korrupsjon, diskriminering og mangel på åpenhet. På denne måten kan man i større grad sørge for at den økonomiske veksten norske selskaper bidrar til faktisk fører til en reell fattigdomsreduksjon.

2. Hva er CSR?

Det eksisterer en rådende konsensus om at både private og offentlige bedrifter har et sosialt ansvar som strekker seg lenger enn kun deres objektive formål. Eksakt hva dette ansvaret innebærer er allikevel ikke alltid like tydelig.³ Denne delen av rapporten vil derfor legge frem ulike teoretiske tilnærminger til CSR, og diskutere begrepets bruk i praksis.

2.1 CSR i et teoretisk perspektiv

CSR står for *Corporate Social Responsibility*, eller bedrifters samfunnsansvar på norsk. Det finnes flere forskjellige definisjoner av begrepet. Blant akademikere, politikere og næringslivet selv varierer begrepsbruken fra en bred definisjon, der CSR er en integrert del av både prosess og resultat, til en mer snever forståelse av at CSR er noe som kommer i tillegg til bedriftens virke, noe man gjør for "syns skyld". EUs definisjon av CSR er en av de bedre. I den står det at bedrifter som til fulle vil møte sine sosiale forpliktelser "*bør ha på plass en prosess som integrerer sosiale, miljømessige, etiske og menneskerettslige hensyn i utøvelsen av sin forretning og kjernestrategi, i tett samarbeid med sine interessenter*".⁴

I følge Jørgensen og Tynes Pedersen er det relevant å se på *hvorfor* og *hvordan* bedrifter forholder seg til CSR, altså deres *motivasjon* og *grad av integrasjon*.³ De fremholder en modell der de skiller mellom fire ulike tilnærminger til CSR. Denne modellen skiller mellom ytre og indre motivert CSR på den ene siden, og mellom CSR-aktiviteter som har, og ikke har, konkret innvirkning på bedriftens kjerneaktivitet på den andre.

	Ytre motivert	Indre motivert
Påvirker ikke bedriftens kjerneaktiviteter	CSR som staffasje	Impotent CSR
Påvirker bedriftens kjerneaktiviteter	Strategisk CSR	Genuin CSR

(Jørgensen & Tynes Pedersen 2011)

CSR som staffasje er ytre motivert CSR, som ikke har innflytelse på bedriftens kjerneaktiviteter, men som gjerne tas i bruk for å bedre omdømme. Bli gjerne kalt "window dressing" hvor man bruker fine ord om ansvarlighet, men som i praksis har ingen konsekvenser for driften. Impotent CSR er indre motivert CSR hvor man gjør en rekke bra ting for tingenes egen del, men uten at handlingene har direkte konsekvenser på bedriftens kjerneaktivitet. Man gjør gjerne filantropiske investeringer som rettes mot andre enn bedriftens egentlige interessenter. Strategisk CSR brukes for å omtale ytre motivert CSR, som får store konsekvenser for bedriftens kjerneaktiviteter. Den grunnleggende ideen er at man ved å investere i CSR kan skape en vinn-vinn situasjon og på denne måten skape lønnsomhet

for bedriften. Bedre omdømme, konkurransefordeler og innovasjon er gjerne motivasjonsfaktorer. Genuin CSR er indre motivert og med stor innflytelse på bedriftens kjerneaktiviteter. Kjennetegnes ved at bedriften gjør bra ting for tingenes egen skyld. CSR-aktivitetene er med andre ord moralsk motivert og utføres selv om det kan medføre økonomisk risiko.³

Selv om grensene mellom de fire tilnærmingene er flytende, og større selskapers CSR-aktiviteter uten tvil samsvarer med flere av disse kategoriene, bidrar de likevel til lettere å identifisere selskaper som *ser ut til å være* og de som *faktisk er* ansvarlige. Med en genuin tilnærming til CSR er samfunnsansvar i kjernen av selskapets virksomhet og avgjørelser tas på bakgrunn av dette. Selskapet har en helhetlig og langsiktig tanke bak sine CSR-aktiviteter. De andre formene for CSR kjennetegnes derimot ved at de er instrumentelle og mer kortsiktige.³

Videre er det uenighet om hvor sosialt ansvar skal plasseres. Er det for eksempel næringslivets ansvar å sørge for at arbeideres rettigheter ivaretas i de landene hvor lovverket er svakt? Hvis selskapet ser at det foregår grov forurensing av det lokale miljøet, er det da selskapets ansvar å gjøre noe? For å svare på dette må man ta i bruk etisk teori. Man må stille spørsmål ved hva som er rett og galt, og man må spørre seg *hvem* bedriften er ansvarlig ovenfor, *hva* bedriften er ansvarlig for, og *hvor langt* dette ansvaret strekker seg.³ Dessverre ser man likevel at CSR ofte reduseres til en diskusjon om jus, om lovlig og ulovlig. Problemet med dette er at ikke finnes noen automatisk sammenheng mellom hva som er rett og hva som er lovlig, og hva som er galt og hva som er ulovlig. Juridiske systemer varierer også fra land til land og er i mange tilfeller svært svake.⁵

Samtidig er det problematisk at det i praksis er selskapene selv som må sørge for ansvarlig og etisk drift. De internasjonale retningslinjene og standardene som finnes er normative, og det er først og fremst opp til nasjonale myndigheter og sørge for at disse etterleves. Sett fra et norsk ståsted har vi kanskje kommet lenger på dette feltet enn en rekke andre land, men som vi skal se i det påfølgende avsnittet er det på langt nær ikke langt nok.

2.2 Den norske modellen

Norge er det eneste landet i verden som har utarbeidet en stortingsmelding om bedrifters samfunnsansvar. Denne ble utgitt i 2009, etter en rekke debatter, konferanser og utredninger. Det ble ansett som svært positivt at norske myndigheter involverte seg i problemstillinger knyttet til næringslivets samfunnsansvar, men likevel ble meldingen tatt i mot av sivilsamfunnet og andre med stor skuffelse. I følge kritikerne markerte ikke meldingen at etikk har en verdi i seg selv, men understreket snarere samfunnsansvarets betydning for næringslivets omdømme, kunde- og ansattlojalitet.⁶ I stedet for å fremme

krav til næringslivets virksomhet ute i verden, la meldingen frem passive anbefalinger og ønskede forventninger.

Som en videreføring av stortingsmeldingen etablerte regjeringen i 2011 det såkalte Nasjonale kontaktpunktet for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskap. Men også dette initiativet kritiseres for å legge næringslivets interesser til grunn, og ikke inneha tilstrekkelig potensial til å forebygge eller fremme sanksjoner mot “verstingselskaper”.⁷ Norske myndigheter kan derfor anklages for i liten grad å ha bidratt til en helhetlig tilnærming til CSR, der bærekraftig utvikling – og ikke næringslivets markedsinteresser kommer først.

Dette er problematisk i et land som har bygd sine økonomiske verdier på nettopp en helhetlig politikk, det som gjerne refereres til som den norske modellen. Den norske modellen er som kjent basert på et trepartssamarbeid mellom næringsliv, arbeidsgiverorganisasjoner og arbeidstakerorganisasjoner. På bakgrunn av denne modellen har Norge produsert en stabil økonomisk fordeling og den mest sjenerøse velferdsstaten i verden. Både internasjonalt og nasjonalt næringsliv har til enhver tid måttet samarbeide med andre aktører vedrørende sin virksomhet i Norge. Utviklingen av oljeindustrien fungerer her som et godt eksempel. Da det ble oppdaget olje på norsk sokkel på 1960-tallet var utenlandske selskap raskt på banen med ønske om å investere. Men før de kunne gjøre dette var de nødt til å komme krav fra både fagbevegelse og andre i møte. Dette innebar blant annet den norske stats mulighet til å intervensere og regulere selskapene, samt å ansette norske arbeidere og forhandle med norsk fagbevegelse.⁸

Det er også med den norske modellen som bakteppe at politikere her til lands snakker om norske selskaper som “best i klassen” internasjonalt. Det eksisterer på et vis et underliggende premiss om at norske bedrifter er velmenende aktører som vil bidra til utvikling og fordeling i andre land. I regi av myndighetene har man da også etablert initiativ knyttet til næringslivets inntreden i utviklingsland, som skal fremme utvikling basert på våre erfaringer. Både bistandsprogrammet Olje for Utvikling (OFU) og Statens Investeringsfond for Næringsvirksomhet i Utviklingsland (Norfund) er slike initiativ. Disse programmene er uten tvil populære blant mottakere av norske bistandsmidler, men har dessverre også fått kritikk for sette økonomisk gevinst foran miljø, fattigdomsreduksjon og sosial utjevning.⁹

Uansett er det liten tvil om at næringslivet ønsker at norske myndigheter skal gjøre mer for å fremme deres interesser internasjonalt. Med en stadig mer eksportrettet industri, og større integrasjon i utenlandske markeder, har for eksempel Næringslivets Handelsorganisasjon (NHO) på vegne av sine medlemmer de siste årene vært spesielt opptatt av at Norske myndigheter skal fremforhandle bilaterale handelsavtaler med andre land. Slike avtaler kan potensielt bidra til å fremme begge parters interesser, og kan i teorien være en god måte å øke produksjon, vekst og sysselsetting i land som trenger det. Samtidig er det urovekkende at det legges minimalt med fokus på miljø og menneskerettigheter i avtalene, og selv om det inkluderes i avtaleteksten er det lite man kan gjøre hvis de i praksis ikke overholdes. NHO

mener også at bilaterale handelsavtaler (spesielt hvis slike skal inngås med afrikanske land) bør inneholde investeringsbeskyttelsesavtaler (BITs). Dette for å minimere risikoen de mener norske selskaper løper når de investerer i land med svake institusjoner og utbredt korrupsjon.¹⁰ BITs er dog ansett som kontroversielt fordi det innskrenker lands politiske handlingsrom og myndigheters mulighet til å føre en aktiv næringspolitikk – nettopp det som er grunnlaget for “den norske modellen”.

3. Metode

Formålet med denne studien er å kartlegge hvordan norske selskaper i Afrika opplever sin egen virksomhet, hva de gjør med tanke på CSR og hva de vektlegger i dette arbeidet. Rapporten er først og fremst deskriptiv, det vil si at den kartlegger hva selskapene mener om sin tilstedeværelse og hva slags tilnærming de har til CSR. Imidlertid vil rapporten diskutere noen problemstillinger i lys av funnene. Hvordan vi gikk frem i gjennomføringen av undersøkelsen beskrives i de påfølgende avsnittene.

3.1 Framgangsmåte for undersøkelsen av norske bedrifter i Afrika

Den kvantitative undersøkelsen ble utarbeidet i første halvdel av 2012. Hvilke spørsmål som skulle inkluderes i studien ble bestemt av rapportforfatteren i nær dialog med Fellestrådet for Afrikas sekretariat. Undersøkelsen ble også sendt til Fellestrådets Politiske Råd (bestående av forskere og Afrika-kjennere) for tilbakemelding. I tillegg samarbeidet Fellestrådet med organisasjonen Fremtiden i våre hender om operasjonaliseringen av undersøkelsen og prosjektet som helhet.

Oversikt over hvilke norske selskaper som har tilstedeværelse på det afrikanske kontinentet, samt kontaktinformasjon til disse, ble innhentet på følgende to måter: Alle de norske ambassadene i Afrika ble kontaktet og bedt om å sende oss sine lister. I tillegg ble det gjennomført søk på internett for å få et utvalg med så mange selskaper som mulig med tilstedeværelse i Afrika. Undersøkelsen ble deretter sendt elektronisk til 178 selskaper. Underveis i prosessen viste deg seg at mange av selskapene ikke lenger eksisterte, var solgt til utlandet eller ikke lenger var tilstede i Afrika. Den endelige antallet norske selskaper i Afrika er derfor 105. Av disse har 35 svart på undersøkelsen, hvilket tilsvarer nærmere 37 % i svarprosent. Dette er et høyere tall enn hva man kan forventet for undersøkelser utført på nett/e-post.¹¹ Selv om vi ikke kan si med høy grad av sikkerhet at svarene gjelder for alle norske selskaper i Afrika, mener vi likevel at de peker på noen interessante trender. I og med at populasjonen (alle norske selskaper i Afrika) er nokså liten, valgte vi å sende til alle de vi hadde kontaktinformasjon til, i stedet for å gjøre et utvalg. Vi valgte også en bred definisjon av et "norsk selskap". Selskap som er registrert i utlandet, men som har norske eiere, hovedkontor eller ledes på styrenivå i Norge, skatter hit eller har en sterk historisk tilknytning til Norge, har vi regnet som norske.

3.2 Begrensninger

Da det ikke finnes en fullstendig oversikt hos verken myndigheter eller andre over hvilke norske selskaper som opererer hvor, kan vi dessverre ikke være 100 % sikre på at alle norske selskaper med tilstedeværelse i Afrika fikk tilsendt undersøkelsen. Det viste seg at ambassadenes oversikter i flere tilfeller var utdaterte og mangelfulle. I tillegg er mange bedrifter tilbakeholdene med informasjon i årsrapporter og på sine nettsider. Da vi ringte selskapene etter to uker var det også noen som sa de lenger ikke var operative i Afrika.

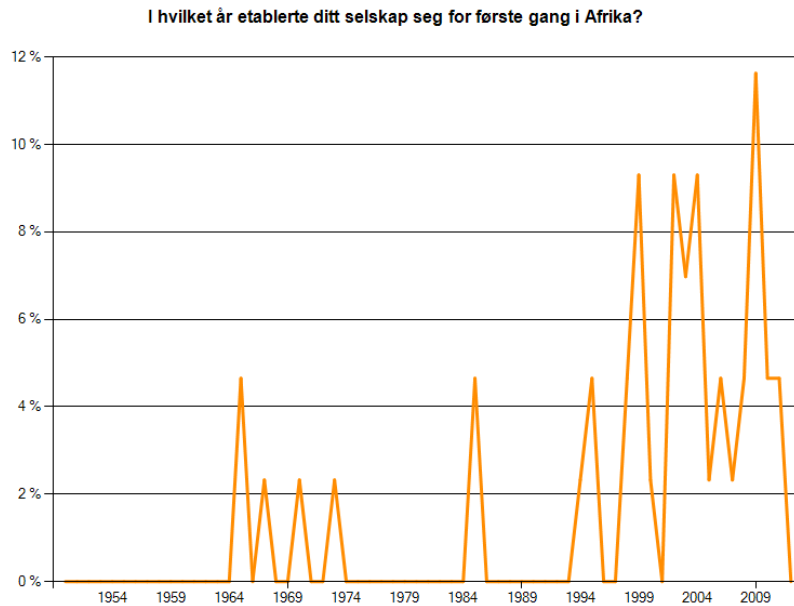
Vi kan ikke utelukke at ulike faktorer har påvirket undersøkelsens representativitet. For eksempel kan det tenkes at de som har svart på undersøkelsen er de som i utgangspunktet har et mer positivt syn på sin tilstedeværelse og ikke har "noe å skjule". Det var også en del som falt fra underveis i gjennomføringen av undersøkelsen. Dette er mest sannsynlig fordi nettbaserte undersøkelser oppleves som tidkrevende og uforpliktende. Vi har dermed valgt å analysere på bakgrunn av de 35 som fullførte hele undersøkelsen. Fordi antall respondenter og svarprosent er forholdsvis lav har vi også utelukket de første spørsmålene fra undersøkelsen, dette for å sikre respondentenes anonymitet i tilstrekkelig grad. Svarene på spørsmålene blir også presentert i en annen rekkefølge enn i den opprinnelige undersøkelsen. Undersøkelsen i sin helhet finnes i appendiks 1.

En siste begrensning er at vi, gitt studiens tidsramme, kun har innhentet informasjon fra næringslivet selv. Andre aktører, slik som myndigheter, fagbevegelse og andre interessenter ville mest sannsynlig hatt en annen oppfatning av bedriftenes virksomhet enn bedriftene selv.

4. Analyse

Som nevnt innledningsvis har norsk næringsliv i større grad fått øynene opp for det afrikanske kontinentet. I undersøkelsen spurte vi selskapene når de etablerte seg for første gang i Afrika. Diagram I viser at et flertall av selskapene som har svart på undersøkelsen har gått inn i dette markedet i løpet av det siste årtiet.

Diagram I.

Det er liten tvil om at mindre krig, konflikt og politisk uro har gjort det mer attraktivt for internasjonale selskaper å etablere seg på kontinentet. Samtidig er afrikanske lands økonomiske vekst er en åpenbar motivasjon for næringslivets økte interesse. Mange selskaper med tilstedeværelse i Afrika - spesielt innen olje, gass, fisk og maritim industri - skriver også på sine nettsider at Afrika som kontinent har blitt et viktigere marked de seneste årene.

Når det gjelder fokus på CSR blant selskapene som har svart på Fellesrådets undersøkelse er det et tydelig forbedringspotensial. Kun litt over halvparten av de som svarte har en CSR-strategi (som de vet om). Dette fremkommer i diagram II. Av de som har en CSR-strategi er det bare 1 av 2 som har denne offentlig tilgjengelig. Tar man en titt på norske selskapers hjemmesider står det ofte at bedriften tar ansvar for miljø og samfunn osv., men hva dette konkret innebærer er det derimot vanskeligere å få tak på. Dette er problematisk fordi åpenhet rundt sin virksomhet er viktig ikke bare for investorer og aksjeeiere, men også for sivilsamfunnsaktører og andre. I de tilfellene hvor en strategi er offentlig tilgjengelig vil det være lettere for eksempel for journalister å kunne etterprøve om selskapene tar et faktisk samfunnsansvar, eller om det kun er tomme ord uten reell handling.

Diagram II.

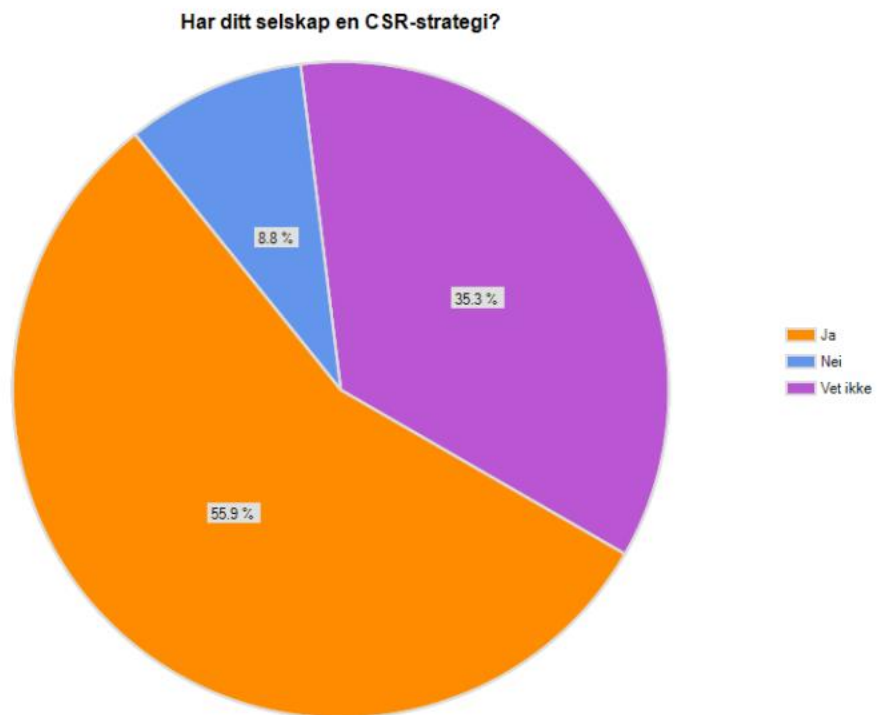
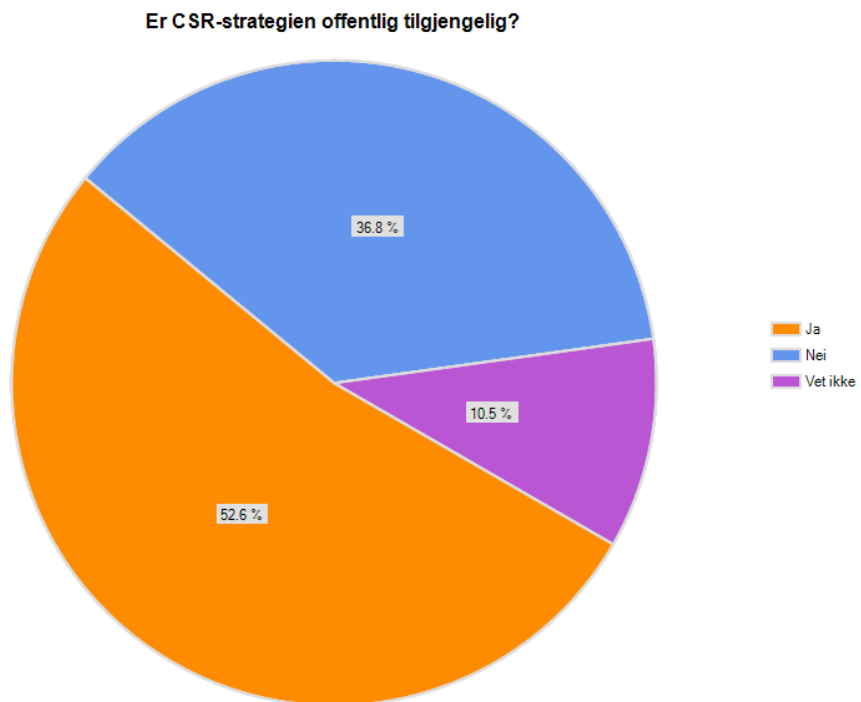

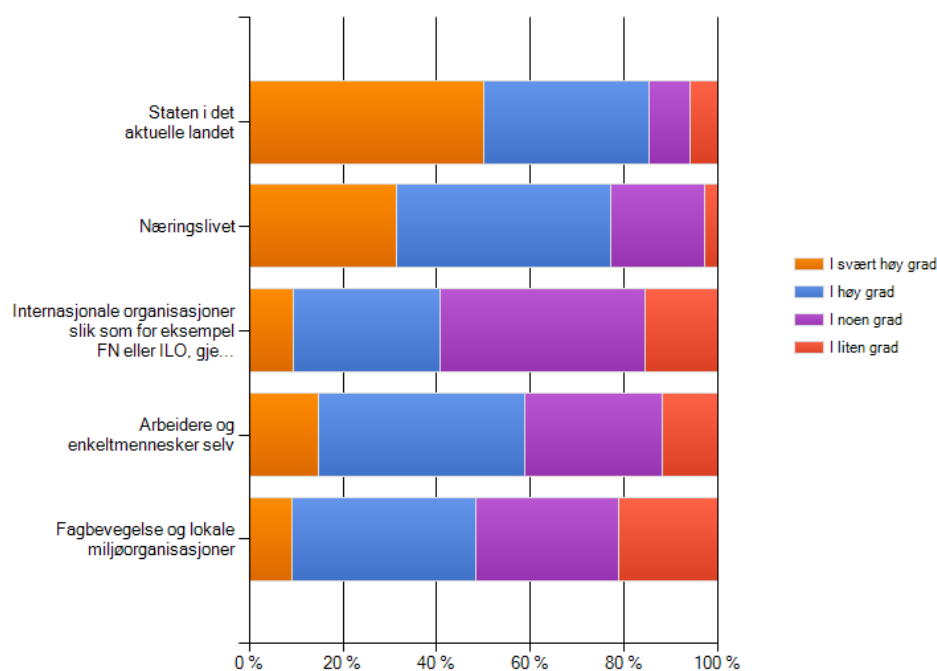
Diagram III.

Selv om et selskap har en CSR-strategi og er opptatt av samfunnsansvar, er det relevant å stille spørsmål ved i hvilken grad bedrifter faktisk kan eller bør bidra til utvikling vis á vis andre eksisterende aktører. Av de som har svart på vår undersøkelse mener de aller fleste at staten i det aktuelle landet har størst ansvar for at grunnleggende miljø- og arbeidsrettigheter innfris. Deretter følger interessant nok næringslivet foran arbeidere og enkeltmennesker selv, fagbevegelse og lokale miljøorganisasjoner, mens internasjonale organisasjoner som FN eller ILO ikke anses å ha et like stort ansvar. At sistnevnte nedprioriteres gir et tydelig bilde på at allerede eksisterende avtaler og rammeverk i realiteten har liten effekt. Som diskutert i forrige kapittel fungerer slike retningslinjer i dag først og fremst som veiledning og oppmuntring for selskapene. Dette er problematisk i en stadig mer globalisert verden der selskaper opererer på tvers av landegrensener og gjennom komplekse nettverk av leverandører og underleverandører.

Diagram VI.

Etter din oppfatning, i hvilken grad har de nedenstående aktørene ansvar for at grunnleggende miljø- og arbeidsrettigheter innfris?

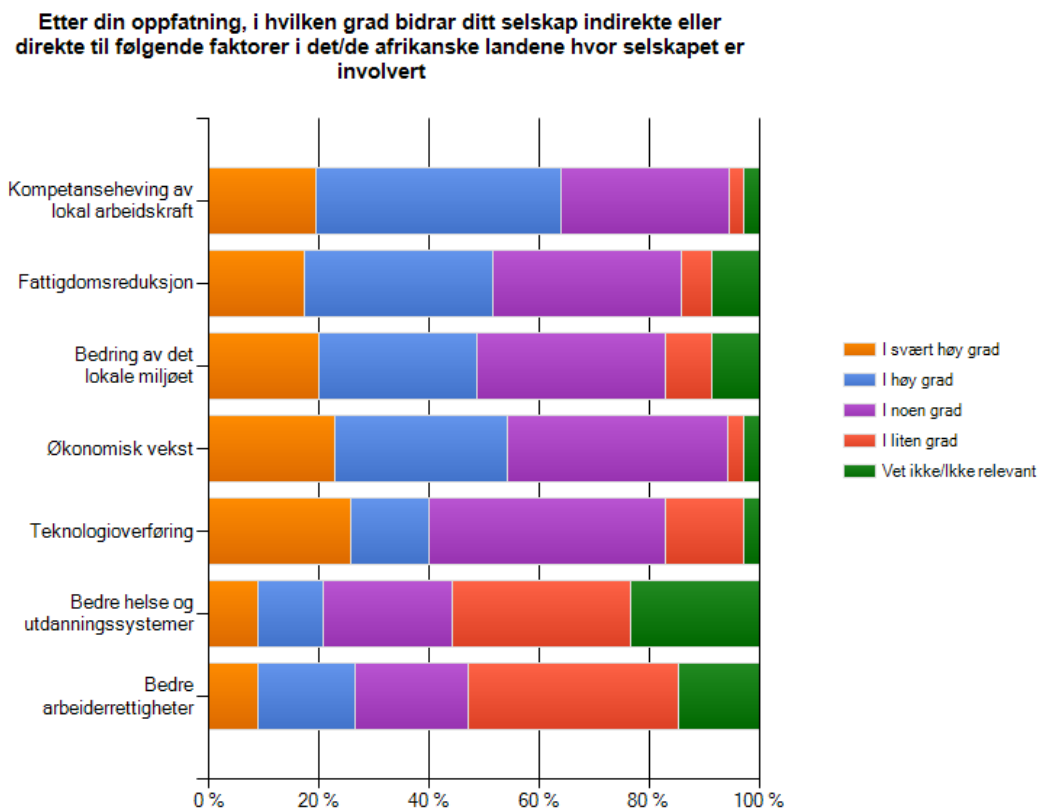

En vanlig kritikk av CSR-aktiviteter i utviklingsland går på at selskaper ikke innehar de rette forutsetningene for å gjennomføre tiltak som har en utviklingseffekt.⁵ Imidlertid kan dette til dels forklares med utilstrekkelig grad av integrasjon og motivasjon fra selskapets side. Diagram V viser at selskapene som har besvart undersøkelsen har et nøkternt men likevel positivt syn på at deres tilstedeværelse fører noe bra med seg. Dette gjelder spesielt på områder som kompetanseheving, fattigdomsreduksjon, økonomisk vekst og

teknologioverføring. For eksempel mener mer enn 60 % av de som har svart at deres selskap bidrar i svært høy eller i høy grad til kompetanseheving av lokal arbeidskraft, mens 5 av 10 mener at deres selskap bidrar til fattigdomsreduksjon. Det er interessant at svært få mener de har noen stor innvirkning på andre deler av samfunnet, slik som helse, utdanning og arbeiderrettigheter.

Det er ingen tvil om at bedrifters komparative fortrinn er deres kompetanse og teknologi, men likevel kan man forestille seg et at et selskap med en *genuin CSR-aktivitet* har bredere utviklingsplaner og koordinerer sin aktivitet med for eksempel fagbevegelse eller helsesektoren. Dette betyr ikke nødvendigvis at et selskap skal ta på seg oppgaver som tilfaller staten, men i de tilfellene hvor befolkningens grunnleggende interesser ikke beskyttes og oppfylles, bør bedrifter ta et større ansvar. Det vil si at samfunnsansvaret går fra å unngå å gjøre skade til aktivt å forbedre situasjonen i landet.⁵ Dette kan for eksempel gjøres ved å legge press på landets myndigheter eller det internasjonale samfunn for å få dem til å utføre de påkrevde oppgavene. Når det er sagt må man også ta i betraktning at kapasiteten til å bidra på en mer helhetlig måte vil variere med selskapenes størrelse og profitabilitet. Mange store bedrifter har uten tvil både ressursene og politisk innflytelse til å kunne bidra betydelig til et lands utvikling.⁵

Diagram V.

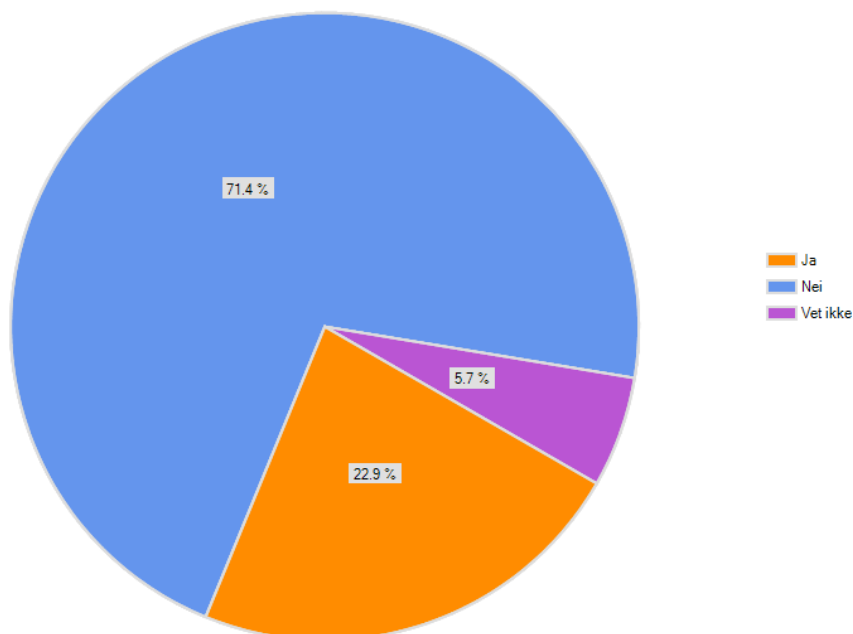
På bakgrunn av den tidligere diskusjonen om den norske modellen er det bekymringsfullt at kun 26 % mener de bidrar i svært høy eller høy grad til bedre arbeiderrettigheter gjennom sin virksomhet i Afrika. Hvis mennesker i afrikanske land skal ha glede av de investeringer som gjøres er man helt avhengige av at folk får et arbeid hvor deres rettigheter ivaretas (gode lønn og ansettelsesvilkår for eksempel). Til tross for at fagbevegelsen i noen afrikanske land kan beskyldes for å være lite effektiv, er det liten tvil om at de representerer en samlende stemme for mange fattige arbeidere på kontinentet. Skal afrikanske land få til vekst i sektorer utenfor primærnæringene og samtidig sørge for bedre omfordeling bør fagbevegelsens rolle styrkes. At kun 11,4 % av de som har besvart undersøkelsen oppgir å ha forhandlinger med lokal fagbevegelse er urovekkende. Det er heller ikke mange som oppgir at de er medlem av eller samarbeider med lokale arbeidsgiverforeninger. Som nevnt tidligere er arbeidsgiverforening og fagbevegelse to viktige aktører i oppbygningen av den norske modellen. Argumentet om at norske selskap tar med seg lærdom fra vår egen utvikling når de reiser til sydlige strøk kan med andre ord se ut til at ikke holder i denne sammenhengen.

Diagram VII.

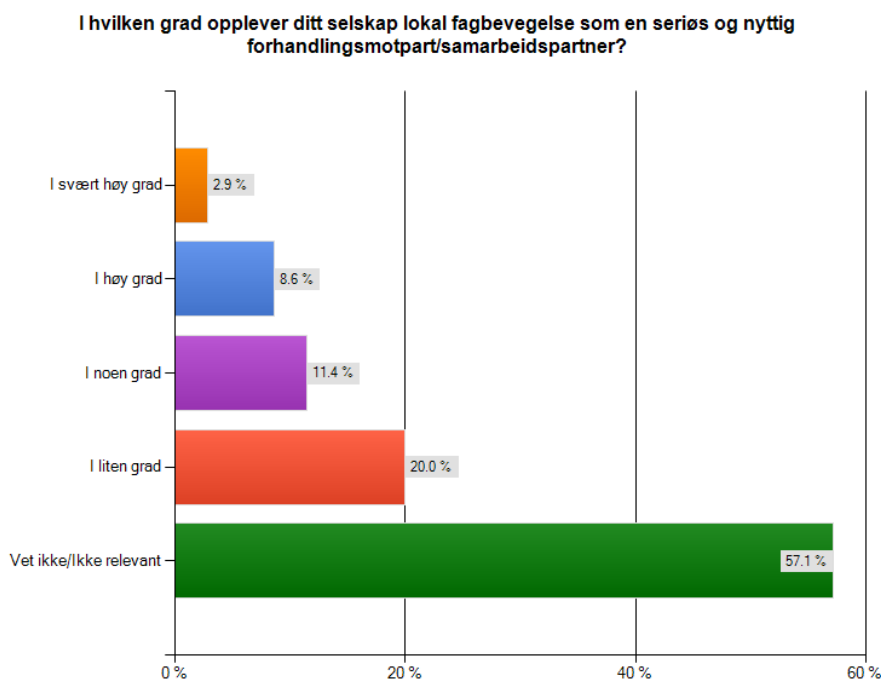
Diagram VIII.

Er ditt selskap medlem av eller samarbeider med lokale arbeidsgiverforeninger?

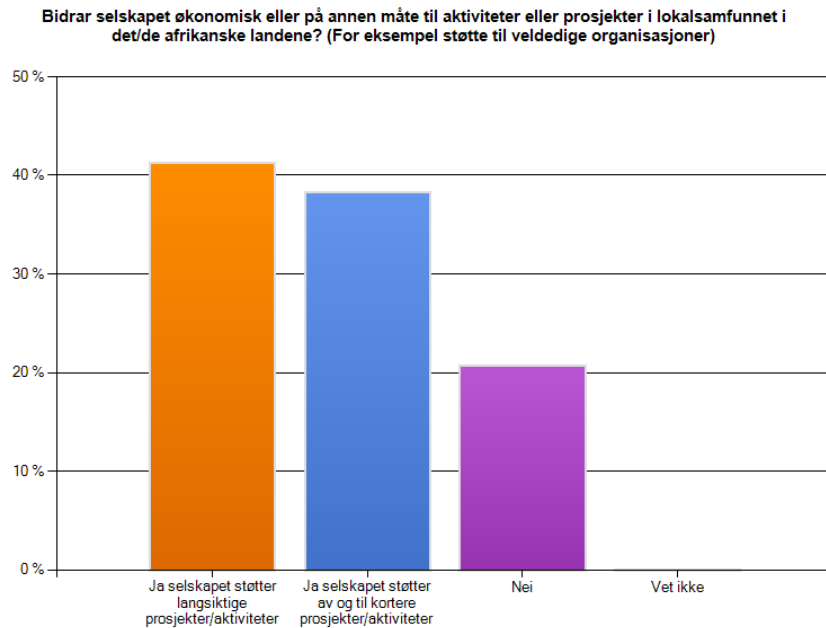
Videre er det kun 11,5 % som i svært høy, eller høy grad opplever lokal fagbevegelse som en seriøs og nyttig forhandlingsmotpart/samarbeidspartner (diagram IX). I noen afrikanske land er fagbevegelsen ikke-eksisterende eller fungerer dårlig. Dette kan til dels forklare hvorfor hele 3 av 4 svarer "i liten grad" eller "vet ikke/ikke relevant" på dette spørsmålet. Likevel er dette et høyt tall sett i lys av det nære samarbeidet med fagbevegelse norsk næringsliv må forholde seg til her hjemme. At fagbevegelsen ikke har noen spesiell betydning for norsk næringslivs tilstedeværelse i Afrika kan i verste fall bidra til å undergrave, snarere enn å styrke dens rolle. Sett fra et CSR-perspektiv er dette spesielt problematisk, da definisjonen ovenfor sier at et selskaps CSR-aktivitet bør utføres "i tett samarbeid med sine interessenter".

Diagram IX.

Hvorvidt norske selskaper i Afrika har et fokus på CSR som staffasje, eller har en strategisk eller genuin tilnærming til CSR, gir ikke denne rapporten et tydelig svar på. Svarene peker likevel i en retning som viser at norsk næringsliv i begrenset grad driver CSR-aktiviteter som er både indre motivert og berører selskapets kjerneaktiviteter. Når de aller fleste selskapene ansetter lokalt, men samtidig ikke mener de bidrar til bedre arbeiderrettigheter, eller samarbeider med lokal fagbevegelse, kan deres CSR-aktivitet vanskelig sies å berøre deres kjerneaktivitet. Neste diagram viser hvor mange som støtter langsiktige prosjekter/aktiviteter i det/de landene de har tilstedeværelse. Selv om 8 av 10 støtter utviklingsprosjekter, er kun halvparten av disse langsiktige prosjekter/aktiviteter i det/de afrikanske landene hvor de har tilstedeværelse. Selv om også et kortvarig prosjekt kan være nyttig er dette ofte noe man gjør for å sikre omdømme, såkalt window-dressing. Også annen litteratur påpeker dette. Frynas for eksempel kritiserer bedrifter for å fokusere på mikro-tiltak, mens mange av de viktigste utfordringene i vertslandet ligger på institusjonelt eller makro-nivå.¹²

Diagram X.

I vår undersøkelse spurte vi også respondentene om andre aspekter ved deres virksomhet. Som det ble beskrevet tidligere har norske myndigheter inngått en rekke bilaterale handelsavtaler med andre land de siste årene. Disse avtalene har blitt applaudert av norsk næringsliv, da de er med å sikre norske næringsinteresser internasjonalt. At slike avtaler inngås er til dels et resultat av liten fremgang i det multilaterale handelssystemet WTO. Vår undersøkelse bekrefter at norske selskaper med tilstedeværelse i Afrika anser bilaterale avtaler som viktigere enn en multilateral avtale. Kun 3 av 10 sier at en multilateral handelsavtale er svært viktig eller viktig for deres investeringer i Afrika, mens nesten halvparten mener at bilaterale handelsavtaler mellom Norge og afrikanske land er svært viktig eller viktig for deres investeringer. 43 % mener at avtaler om investeringsbeskyttelse er svært viktig eller viktig. Likevel er det totalt flere som ikke anser slike avtaler som viktige for deres investeringer, eller spørsmålet anses ikke som relevant/vet ikke. Selv om over 17 % mener investeringsbeskyttelse er svært viktig, kan det se ut som NHOs fokus på dette er noe overdrevet. I følge NHO er politisk uro og dårlig styresett i Afrika et så stort problem for norske selskaper, at det er behov for bedre beskyttelse av deres investeringer.¹⁰ Likevel viser grafene i diagram VI at verken politisk ustabilitet eller innblanding fra lokale myndigheter (som for eksempel skattenivå, uenighet om eierskap eller krav om lokalt innhold) er ansett som spesielt utfordrende for deres virksomhet i Afrika. Snarere er korrupsjon, samt mangel på lokal kompetanse og infrastruktur det de som har svart på undersøkelsen anser som mest utfordrende.

Diagram XI.

I hvilken grad er de nedenstående faktorene viktige for ditt selskaps investeringer i Afrika?

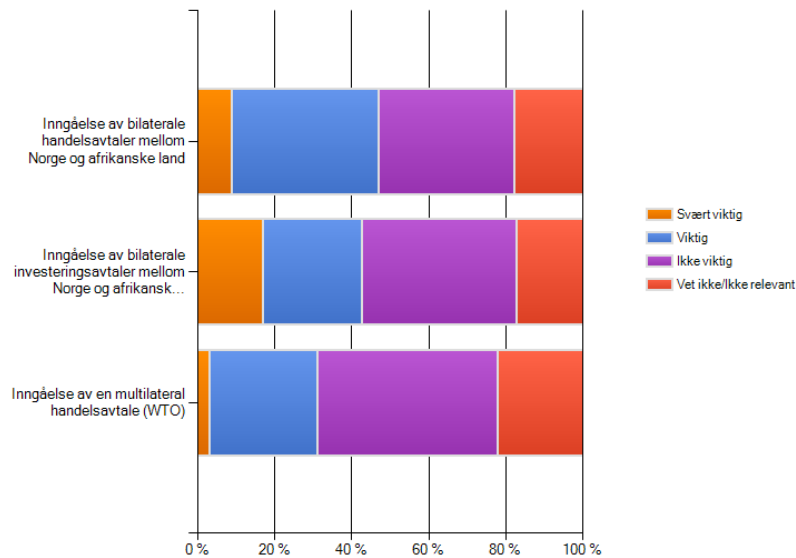
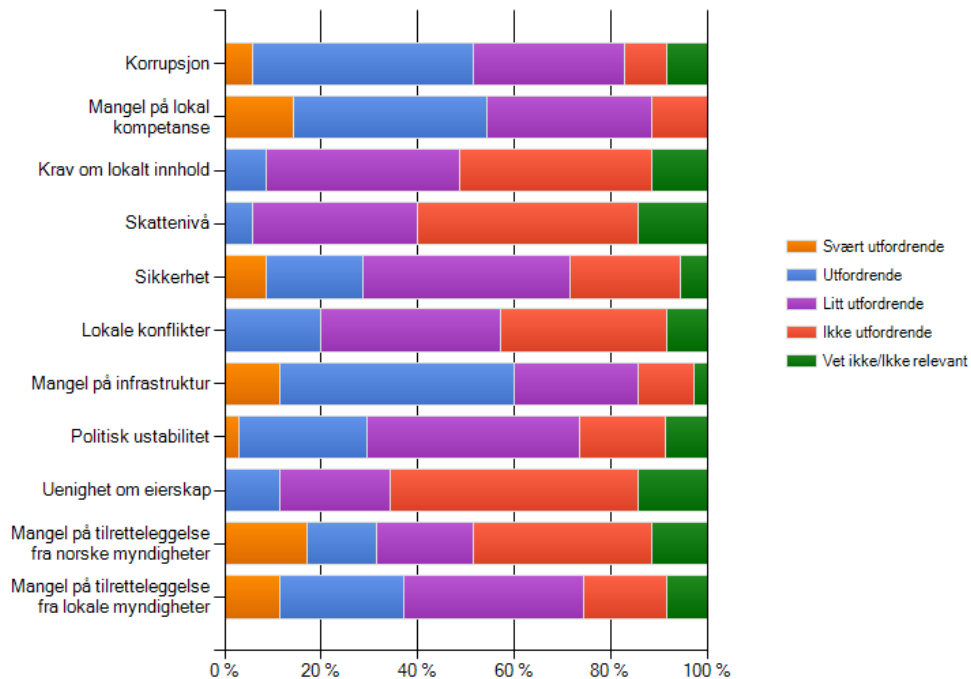

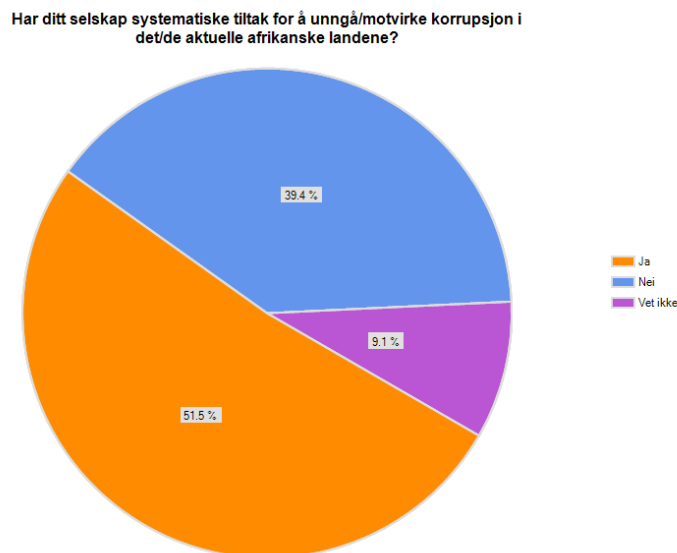
Diagram XII.

I hvilken grad er følgende tema ansett som utfordrende for ditt selskaps virksomhet i Afrika?

I diagram XIII ser man at kun litt over halvparten av de som har besvart undersøkelsen har systematiske tiltak for å unngå/motvirke korrupsjon. Dette er et forholdsvis lite antall med tanke på hvor omfattende korrupsjon er i en rekke afrikanske land. Likevel, det er ikke like utbredt på hele kontinentet eller i alle bransjer, så det kan være at systematiske tiltak ikke anses som nødvendig for alle.

Diagram XIII.

De som deltok i vår undersøkelse fikk til slutt presentert noen påstander de måtte ta stilling til. Påstandene er presentert i tabellen under og viser hvor mange prosent som er helt enig, delvis enig, delvis uenig, helt uenig og vet ikke/ anser ikke problemstillingen som relevant.

Første påstand viser at 3 av 4 er helt eller delvis enig i at det er ingen motsetningsforhold mellom å gi aksjeeierne maksimal avkastning, og samtidig ta miljømessig, etisk og samfunnmessig ansvar. Hvis man har en genuin tilnærming til CSR, bør man være villig til å la samfunnsansvar gå ut over selskapets fortjeneste og rette fokus på negative effekter på makro-nivå. Selv om ikke svarene på påstanden sier noe om selskapenes villighet, er det sjelden man ser at selskaper handler for å fremme andres interesser på bekostning av sine egne, det som gjerne kalles å ta positivt ansvar. Dette kan eksemplifiseres ved å se på olje- og gassindustrien. Selskapene i denne sektoren er gjennom sin virksomhet nært forbundet med det som kalles "ressursforbannelse", hvilket betyr at land som er rike på naturressurser som olje, har svakere økonomisk og sosial utvikling. De bakenforliggende årsakene til en slik forbannelse er spesielt svake institusjoner og dårlig styresett. Imidlertid ser man sjelden at selskaper er villige til å ta opp styresett-problematikk med myndighetene i ressursrike land i frykt for å ødelegge for sine egne kommersielle interesser.

Den andre påstanden viser at 3 av 4 er bare delvis enig i at de innehar tilstrekkelig kunnskap om de lokale forholdene for å kunne fungere optimalt. At ikke flere har krysset av på "helt

enig” er kanskje ikke oppsiktsvekkende, men interessant. Det er nærliggende å tenke seg at norske selskaper i Afrika opererer som selskaper flest; investerer først og fremst der det er best muligheter for økonomisk gevinst. Hvis selskaper ikke innehar tilstrekkelig kunnskap for å fungere optimalt kan dette også vanskeliggjøre deres CSR-aktiviteter. Hvilke sider ved de lokale forholdene selskapene ikke vet nok om gir dessverre ikke undersøkelsen svar på.

Neste påstand viser at de fleste tilstreber å bruke lokale leverandører. Dette er positivt da arbeidsledighet er et av Afrikas største samfunnsproblemer. Dessverre tilhører olje- og gassektoren (hvor de største norske investeringene forekommer), en kapitalintensiv industri som ikke vil gi arbeid til afrikanere flest. Det er derfor spesielt viktig å tilknytte seg lokale leverandører og ikke minst sørge for synergieffekter til andre sektorer i samfunnet.

80 % av de som har svart på undersøkelsen er helt uenig eller delvis uenig i at korrupsjon er uunngåelig for å drive forretning i Afrika. Det er gledelig at så mange uttrykker en slik holdning og svarprosenten reflekterer en nulltoleransen til korrupsjon det så ofte snakkes om blant norske selskaper. Likevel er det ikke å komme i fra at korrupsjon er svært utbredt i de fleste landene norske selskaper investerer. Angola, som er det viktigste afrikanske landet for norsk offshorevirksomhet, ble for eksempel i 2012 rangert som nummer 157 av 182 land på Transparency International`s korrupsjonsoversikt.¹³ Vi kan derfor bare håpe at den gode holdningen denne undersøkelsen viser blir videreført i praksis. Mer inngående forskning på dette temaet bør være gjenstand for fremtidige studier.

Videre er det interessant at skattenivået i liten grad virker bestemmende på hvor selskapene investerer. Kun 17, 1 % er helt eller delvis enig i at skattenivå eller statlige avgifter er avgjørende, mens langt over halvparten er helt eller delvis uenig i at disse faktorene spiller en avgjørende rolle. For at afrikanske land skal nyte godt av investeringer er skattlegging av utenlandske selskaper spesielt viktig, og ikke minst en riktig bruk av slike midler. Her vil nok flere argumentere for at dette er et ansvar myndigheter selv må ta, men dette holder ikke sett fra et helhetlig CSR-perspektiv. Opererer man som bedrift i et land hvor store deler av befolkningen ikke har tilgang til grunnleggende velferdsgoder nytter det ikke å se en annen vei. Selskaper bør derfor etterprøve myndighetene i de landene hvor de er, og legge press på at de pengene man betaler i skatt faktisk brukes til utviklingsfremmende tiltak.

Til sist bør det trekkes frem at 48,5 % er helt eller delvis enig i at skade av omdømme er en risikofaktor ved investeringer i Afrika. Det kan være nærliggende å tenke seg at dette henger sammen med at mange mener de ikke innehar tilstrekkelig med kunnskap om de landene hvor de investerer. Samtidig kan det innebære at flere selskaper - for ikke å skade sitt eget omdømme – setter i gang såkalte strategiske CSR-tiltak. Selv om dette ved første øyekast ikke virker negativt vil en slik motivasjon ikke være tilstrekkelig. Næringslivet bør tilstrebe genuin CSR hvor man gjør ting for tingenes egen skyld.

Tabell I.

Hvor enig er du i følgende påstander:

Det er ingen motsetningsforhold mellom å gi aksjeeierne maksimal avkastning, og å ta miljømessig, etisk og samfunnmessig ansvar

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke/Ikke relevant
40,0%	25,7%	14,3%	2,9%	17,1%

Mitt selskap innehar tilstrekkelig kunnskap om de lokale forholdene for å kunne fungere optimalt

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke/Ikke relevant
22,9%	65,7%	11,4%	0,0%	0,0%

Mitt selskap bruker så langt det er mulig lokale leverandører

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke/Ikke relevant
45,7%	42,9%	0,0%	2,9%	8,6%

Det har forekommet at selskapets økonomiske aktivitet har gått utover miljøet i det/de aktuelle afrikanske landene

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet	ikke/Ikke	relevant
0,0%	0,0%	5,7%	82,9%	11,4%		

Det har forekommet at selskapet har vært i konflikt med ansatte eller ansattes representanter/foreninger knyttet til rettighetsspørsmål

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet	ikke/Ikke	relevant
2,9%	17,1%	5,7%	45,7%	28,6%		

Det har forekommet at krav fra lokale myndigheter (som for eksempel krav om teknologioverføring eller eierskap) har gått utover selskapets fortjeneste

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet	ikke/Ikke	relevant
5,7%	14,3%	20,0%	40,0%	20,0%		

Forskjellig praksis i forholdet til korrupsjon kan forklares ut i fra kulturforskjeller

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet	ikke/Ikke	relevant
11,4%	37,1%	20,0%	20,0%	11,4%		

Korrupsjon er uunngåelig for å drive forretning i afrikanske land

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet	ikke/Ikke	relevant
2,9%	8,6%	25,7%	54,3%	8,6%		

Skattenivået og andre statlige avgifter er avgjørende for mitt selskaps plassering av investeringer i afrikanske land

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet	ikke/Ikke	relevant
5,7%	11,4%	20,0%	37,1%	25,7%		

Skade av omdømme er en risikofaktor ved investeringer i Afrika

Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig	Vet	ikke/Ikke	relevant
17,1%	31,4%	20,0%	20,0%	11,4%		

5. Konklusjon og anbefalinger

Med bakgrunn i en kvantitativ undersøkelse gjennomført våren 2012 har vi i denne rapporten diskutert noen av de utfordringene og problemstillingen som møter norske bedrifter på det afrikanske kontinentet. Selv om ikke undersøkelsen er besvart av alle norske selskaper i Afrika er 35 av 105 nok til at funnene peker på noen interessante trender.

Undersøkelsen og rapporten stiller gjennomgående spørsmål ved hva det vil si *å ta ansvar*, og *hvem* det er som skal ta dette ansvaret. Hva det vil si å ta ansvar drøftes i lys av en teoretisk tilnærming til CSR som skiller mellom fire ulike kategorier (CSR som staffasje, impotent CSR, strategisk CSR og genuin CSR). Hvilke av de fire som utføres i praksis avhenger av selskapets indre motivasjon og hvorvidt aktiviteten berører dets kjerneaktivitet. Genuin CSR er idealet og den kategorien som beskriver et selskap som faktisk tar ansvar i praksis – ikke bare på papiret. Funnene fra undersøkelsen gir ikke et tydelig svar på om norsk næringsliv i Afrika har en genuin tilnærming til CSR, men flere av svarene heller mot det motsatte. Kun halvparten av de spurte har en CSR-strategi og få av disse har denne offentlig tilgjengelig. Denne rapporten anbefaler at Norsk næringsliv i større grad bør orientere seg i de samfunnsmessige, politiske og økonomiske forholdene i landene hvor de investerer. Dette kan de gjøre ved å samarbeide med norske og lokale organisasjoner og sivilsamfunn både før, under og etter sine operasjoner. Et minstekrav bør være at selskapene har en CSR-strategi. Denne bør være offentlig tilgjengelig på selskapets nettsider.

Selv om hele 80 % av de som har svart på undersøkelsen har kortsiktige eller langsiktige CSR-aktiviteter i de landene hvor de opererer, er det mye som tyder på at dette er aktiviteter eller prosjekter som i liten grad berører selskapenes kjernevirksomhet eller søker å endre strukturelle utfordringer i vertslandet. Kanskje mest overraskende er det at de som har besvart undersøkelsen i liten grad samarbeider eller forhandler med lokal fagbevegelse. Vårt eget oljeeventyr viser viktigheten av et trepartsamarbeid hvor fagbevegelsen er en viktig aktør som bidrar til bedre arbeiderrettigheter, krav om lokale ansettelser osv. At norske selskaper i liten grad anser den afrikanske fagbevegelsen som en nyttig forhandlingspartner, og heller ikke er medlem av lokale arbeidsgiverforeninger, viser at påstanden om at norsk næringsliv tar med seg norske erfaringer når de etablerer seg i utviklingsland ikke holder mål i praksis. For å få til langsiktige løsninger som berører de strukturene næringslivet opererer innenfor må norske selskaper etterstrebe en genuin tilnærming til CSR. Dialog og samarbeid må etableres med myndigheter, fagbevegelse, arbeidsgiverforeninger og sine interessenter lokalt. På den måten kan selskapene bidra til å skape reelle samfunnsmessige endringer.

Når det gjelder *hvem* det er som skal ta ansvar gir respondentene inntrykk av å ha en nøktern holdning til sin rolle som utviklingsaktør, selv om flere trekker frem ulike positive ringvirkninger av sin virksomhet. I de tilfellene hvor lokale myndigheter ikke sørger for ivaretagelse og beskyttelse av sitt eget folk bør selskaper ta et mer aktivt ansvar. Dette betyr

ikke nødvendigvis at man skal ta på seg statens oppgaver som for eksempel å distribuere medisiner, men for eksempel legge press på nasjonale og internasjonale myndigheter for å få de til å ta ansvar.

Det er ingenting i undersøkelsen som tilsier at norske selskaper har noen direkte negative innvirkninger miljø, mennesker eller samfunn i Afrika. Likevel er det ikke til å komme i fra at mange av selskapene opererer i oljerike land, hvorav flere er rammet av såkalt ressursforbannelse. Her merker befolkningen som helhet lite til den rikdommen oljen genererer, og mange er ofre for lokale miljøødeleggelser. Norske selskaper må forsikre seg om at de ikke bidrar til en negativ utvikling og spørre seg selv hvilket ansvar de har i en slik kontekst. For eksempel betaler mange norske selskaper store summer skatt til afrikanske land. Sett i lys av vår egen utvikling bør selskapene støtte opp om et velfungerende skatteregime og norske myndigheter bør gå i dialog med afrikanske lands myndigheter for å sørge for at skatteinntekter fra norske selskaper faktisk brukes til utviklingsfremmende tiltak.

Til slutt er det viktig å påpeke at fokuset på bedrifters ansvar i utviklingsland må ses i sammenheng med norske myndigheters ansvar for utviklingsspørsmål. Norske myndigheter har et særskilt ansvar i de afrikanske landene hvor vårt eget næringsliv har tilstedeværelse. I tillegg til å opprettholde sterke diplomatiske forbindelser bør bistand rettes mot det sivile samfunn, spesielt i de landene hvor myndighetene er preget av korrupsjon, diskriminering og/eller mangel på åpenhet. På denne måten kan man i større grad sørge for at den økonomiske veksten norske selskaper bidrar til faktisk fører til en reell fattigdomsreduksjon. Undersøkelsen viser også at selskapene ikke anser internasjonale organisasjoner som FN og ILO for å ha et viktig ansvar for å innfri grunnleggende miljø- og arbeidsrettigheter. Den norske regjeringen bør arbeide for at disse retningslinjer styrkes og koordineres, og i større grad brukes til å holde norske selskaper ansvarlige for konsekvensene av deres virksomhet i utlandet.

Referanser

¹ Africa Development Indicators (2011),

http://data.worldbank.org/sites/default/files/adi_2011-web.pdf

² <http://www.aftenposten.no/okonomi/Norske-bedrifter-vil-tjene-seg-rike-i-Afrika-7020868.html>

³ Jørgensen, S. & Tynes Pedersen, L. J (2011), *The Why and How of Corporate Social Responsibility*, <http://www.idunn.no/ts/beta/2011/02/art04>

⁴ COM (2011) *A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:EN:PDF>

⁵ Kolstad et.al (2008), *Hvordan gjøre gode ting bedre? Norske bedrifters CSR aktiviteter i utviklingsland*, <http://www.cmi.no/publications/publication/?3036=hvordan-gj%C3%B8re-gode-ting-bedre>

⁶ Slydal, B., Ørstavik, G. et.al (2009) *Et rød-grønt luftslott*, <http://www.dagbladet.no/kultur/2009/02/08/564966.html>

⁷ Gjone Lyberg, I. & Slydal, B. (2011) *Internasjonale Standarder*, <http://theme-pages.code.no.amnesty.org/om-amnesty/hva-jobber-vi-med/andre-tema/n%C3%A6ringslivets-samfunnsansvar/felles-standarder>

⁸ Ryggvik, H. (2010) *The Norwegian Oil Experience: A toolbox for managing resources?* Centre for Technology, Innovation and Culture, Oslo. www.sv.uio.no/tik/forskning/publikasjoner/tik-artikkelserie/Ryggvik.pdf

⁹

http://www.dagbladet.no/2012/06/14/nyheter/eva_joly/politikk/utenriks/heikki_holmas/22095871/

http://www.wwf.no/dette_jobber_med/verden/naturvern_i_utviklingsland/vore_feltprosjekter_i_afrika/olje_for_utvikling/

¹⁰ NHO (2011) *Handelspolitikk i en ny verdensorden*,

http://www.nho.no/getfile.php/bilder/RootNY/filer_og_vedlegg1/Handelspolitikk%20i%20en%20ny%20verdensorden%20pdf%20til%20web.pdf

¹¹ Jacobsen, D.I (2005) *Hvordan gjennomføre undersøkelser?*

http://www.uio.no/studier/emner/jus/afin/FINF4002/v09/undervisningsmateriale/metode4_fin4002.pdf

¹² Frynas, J. G. (2005), "The false developmental promise of corporate social responsibility: Evidence from multinational oil companies", *International Affairs*, 3, 581-598

¹³ <http://www.transparency.org/country#AGO>

Appendiks 1: Spørreskjema

Undersøkelse - Afrikabarometeret 2012:

Del 1. Informasjon om selskapet

Første del av undersøkelsen tar sikte på å innhente spesifikk informasjon om norske selskap i Afrika.

1. Hvilken sektor tilhører ditt selskap? (Huk av én eller flere)

Olje og gass	Turisme
Annen utvinningsindustri	Papir og trevirke
Aquakultur og fiskeri	Telecom
Landbruk	Fair Trade handel
Kraft og energi	Tjenester
Skipsfart/Maritim industri	Annet (vennligst spesifiser)

2. I hvilke(t) afrikansk(e) land har ditt selskap tilstedeværelse? (Huk av én eller flere)

Algerie	Nigeria
Angola	Republikken Kongo
Benin	Rwanda
Botswana	São Tomé og Príncipe
Burkina Faso	Senegal
Burundi	Seychellene
Den Demokratiske Republikken Kongo	Sierra Leone
Den Sentralafrikanske Republikk	Somalia
Djibouti	Sudan
Egypt	Swaziland
Ekvatorial-Guinea	Sør-Afrika
Elfenbenskysten	Sør-Sudan
Eritrea	Tanzania
Etiopia	Togo
Gabon	Tsjad
Gambia	Tunisia
Ghana	Uganda
Guinea	Vest-Sahara
Guinea-Bissau	Zambia
Kamerun	Zimbabwe
Kapp Verde	
Kenya	
Komorene	
Lesotho	
Liberia	
Libya	
Madagaskar	
Malawi	
Mali	
Marokko	
Mauritania	
Mauritius	
Mosambik	
Namibia	
Niger	

3. Hvilket år etablerte ditt selskap seg for første gang i Afrika?

Boks: Eventuell kommentar.

4. Hva slags samarbeid har ditt selskap med det/de aktuelle landet/landene? (Huk av én eller flere)

Joint Venture

Etablert datterselskap

Lisensieringsavtale

Prosjektbasert samarbeid

Outsourcing

Handel

Annet (vennligst spesifiser)

5. Hvor mange ansatte har ditt selskap? (Skriv inn hele tall)

Globalt:

I Afrika (inkludert lokalt ansatte):

Lokalt ansatte:

6. Hva er ditt selskaps omsetning fra siste tilgjengelige regnskapsår? (Må oppgis i NOK)

Totale omsetning:

Omsetning fra Afrika:

7. Hvor mye skatt betaler ditt selskap i Afrika? (til det/de afrikanske landet/landene)

Det totale skattebeløp oppgitt i NOK:

Det totale skattebeløp oppgitt i %:

Del 2: Samfunnsspørsmål og problemstillinger knyttet til selskapets samfunnsansvar

Andre del av undersøkelsen tar sikte på å få en bredere forståelse for de utfordringene norsk næringsliv møter i Afrika og problemstillinger knyttet til deres samfunnsansvar.

8. Har ditt selskap en CSR-strategi? (Huk av)

Ja

Nei

Vet ikke

Boks: Annet/eventuell kommentar:

Hvis ja:

9. Er CSR-strategien offentlig tilgjengelig?

Ja

Nei

Vet ikke

Boks: Skriv gjerne inn lenke hvis tilgjengelig

10. Etter din oppfatning, i hvilken grad påvirker ditt selskap indirekte eller direkte til følgende faktorer i det/de afrikanske landene hvor selskapet er involvert? (Ranger fra «i liten grad» til «i svært høy grad», «vet ikke/ikke relevant»)

Fattigdomsreduksjon
Bedring av det lokale miljøet
Økonomisk vekst
Kompetanseheving av lokal arbeidskraft
Bedre helse og utdanningssystemer
Bedre arbeiderrettigheter
Teknologioverføring
Boks: Annet/eventuell kommentar

11. I hvilken grad er de nedenstående faktorene viktige for ditt selskaps investeringer i Afrika? (Ranger fra «ikke viktig» til «svært viktig», «vet ikke/ikke relevant»)

Inngåelse av bilaterale handelsavtaler mellom Norge og afrikanske land
Inngåelse av bilaterale investeringsavtaler mellom Norge og afrikanske land
Inngåelse av en multilateral handelsavtale (WTO)
Boks: Annet/eventuell kommentar

12. I hvilken grad har de nedenstående aktørene ansvar for at grunnleggende miljø- og arbeidsrettigheter innfris? (Ranger fra «i liten grad» til «svært høy grad»)

Staten i det aktuelle landet
Næringslivet
Internasjonale organisasjoner slik som for eksempel FN eller ILO, gjennom internasjonale bindene avtaler
Fagbevegelse og lokale miljøorganisasjoner
Arbeidere og enkeltmennesker selv
Boks: Annet/eventuell kommentar

13. I hvilken grad er følgende tema ansett som utfordrende for ditt selskaps virksomhet i Afrika? (Ranger fra «ikke utfordrende» til «svært utfordrende»)

Korrupsjon
Mangel på lokal kompetanse
Krav om lokalt innhold
Skattenivå
Lokale konflikter
Mangel på infrastruktur
Uenighet om eierskap
Mangel på tilretteleggelse fra norske myndigheter
Mangel på tilretteleggelse fra lokale myndigheter
Politisk ustabilitet
Sikkerhet
Boks: Annet/eventuell kommentar

14. Er ditt selskap medlem av eller samarbeider med lokale arbeidsgiverforeninger? (Huk av)

Ja
Nei
Vet ikke
Boks: Eventuell kommentar

15. Har ditt selskap lokale forhandlinger med fagforeninger? (Huk av)

Ja

Nei

Vet ikke

Boks: Eventuell kommentar

16. I hvilken grad opplever ditt selskap lokal fagbevegelse som en seriøs og nyttig forhandlingsmotpart/samarbeidspartner?

I svært høy grad

I høy grad

I noen grad

I liten grad

Vet ikke/ikke relevant

Boks: Eventuell kommentar

17. Bidrar selskapet økonomisk eller på annen måte til aktiviteter eller prosjekter i lokalsamfunnet i det/de afrikanske landene? (For eksempel støtte til veldedige organisasjoner)

Ja selskapet støtter langsiktige prosjekter/aktiviteter

Ja selskapet støtter av og til kortere prosjekter/aktiviteter

Nei

Vet ikke

Boks: Eventuell kommentar

18. Har selskapet systematiske tiltak for å unngå/motvirke korrupsjon i det/de aktuelle afrikanske landet/landene? (Huk av)

Ja

Nei

Vet ikke

Boks: Annet/eventuell kommentar

19. Hvor enig er du i følgende påstander: (Ranger fra «helt enig» til «helt uenig», «vet ikke/ikke relevant»)

Det er ingen motsetningsforhold mellom å gi aksjeeierne maksimal avkastning, og å ta miljømessig, etisk og samfunnmessig ansvar

Mitt selskap innehar tilstrekkelig kunnskap om de lokale forholdene for å kunne fungere optimalt

Mitt selskap bruker så langt det er mulig lokale leverandører

Det har forekommet at selskapets økonomiske aktivitet har gått utover miljøet i det/de aktuelle afrikanske landene

Det har forekommet at selskapet har vært i konflikt med ansatte eller ansattes representanter/foreninger knyttet til rettighetsspørsmål

Det har forekommet at krav fra lokale myndigheter (som for eksempel krav om teknologioverføring eller eierskap) har gått utover selskapets fortjeneste

Forskjellig praksis i forholdet til korrupsjon kan forklares ut i fra kulturforskjeller

Korrupsjon er uunngåelig for å drive forretning i afrikanske land

Skattenivået og andre statlige avgifter er avgjørende for mitt selskaps plassering av investeringer i afrikanske land

Skade av omdømme er en risikofaktor ved investeringer i Afrika

Boks: Annet/eventuell kommentar

20. Skriv gjerne inn hvilket selskap du representerer. (Svaret skal ikke brukes i forbindelse med de foregående spørsmålene, kun til å få en oversikt over hvilke selskap som har tilknytning til hvilke land)